

Дијана ПЕТРЕСКА
Никола МИТРОВИЌ

ЕТИЧКИ КОДЕКС НА АРХИВИСТИТЕ

Прифатен од Меѓународниот архивски совет на 13-тата сесија на Генералниот совет, одржана на 6 септември 1996 година во Пекинг - Кина

Етиката како систем на морални вредности, е присутна во сите домени на живеењето, материјалното и културното работење и создавање на услови за прогрес на заедницата-општеството. Моралните вредности во *шрудовајќа* и *професионалнајќа* етика, во конкретна струка и дејност, заземаат високо место во градењето на компетентност на поединецот за соодветното работно место. Единката како член на посебната интересна заедница, онаа заедница во која работи и соработува со другите, со своето однесување придонесува за морално воздигнување на нејзините членови и на заедницата и е долежна да го застапува и чува нивниот морален лик и углед.¹

Со оглед на тоа што архивистот е оној кој се грижи и е одговорен за заштитата, чувањето, обработката на архивската граѓа, како културно наследство и како сведоштво за минатото, како и за нејзино користење од страна на научните работници и други интересенти, неговото етичко однесување треба да биде во согласност со културата на однесување, почитување на сите принципи во структурата и позитивното законодавство во државата.

Етиката на архивистот е во тесна корелација со неговата самосвест за неговата улога во чувањето на архивската граѓа како колективна меморија на народот, или како “*доказна граѓа* за заштита правата на поединецот и правото на народот, неговиот идентитет, кое покрај информациското значење, секогаш има и значење на културно богатство или споменик на културата”.²

Повеќе национални архивски институции и архивски здруженија од многу држави, посебно *Меѓународниот архивски совет* се занимаваат со аспектите на архивската служба, при што многу присутно станало

---

¹ Д-р Кирил Темков, Етика, Епоха, Скопје 1998, 141-149, 165-166; Етиката денес, Епоха, Скопје 1996, 46.

² Josip Kolanović, Identitet arhivista: od zanimanja do profesije, Arhivski vjesnik, god. 40 (1997), 11.

прашањето за дефинирање на идентитетот на архивистот, кој од занимање во современи услови станува професија³.

Токму затоа дискусиите и размената на искуствата и гледиштата за тој аспект на професионалноста и компетентноста доведе до усвојување на *Етичкиот кодекс на архивистите* на 13-та сесија на Меѓународниот архивски совет која се одржа на 6 септември во Пекинг, Кина⁴. Етичкиот кодекс стана документ достапаен за сите архивистички установи и здруженија, кои во зависност од нивната организација и отвореност за имплементирање на вакви препораки го објавија во нивните списанија и друг вид печатени и електронски изданија⁵. Етичкиот кодекс на архивистот станува се поприсутен и потребен во архивистичката теорија и пракса заради новата технолошка револуција во архивирањето, односно во електронското архивирање и во сè поевидентното присуство на виртуелните архиви, но и за едукацијата на архивистите во образовниот процес и во практиката. Токму поради едукацијата *Етичкиот кодекс на архивистите* треба да го имаат во предвид не само вработените во архивистичките институции и писарниците туку и студентите по архивистика кои се подготвуваат за својата професија.

Ние се одлучивме на презентирање на овој документ во списанието *Историја*, од две причини: *прво* во Р. Македонија повеќе од една деценија не излегува ниту едно архивистичко списание, за разлика од сите други соседни земји каде редовно излегуваат вакви списанија, *виоро* затоа што списанието *Историја* е наменето за сите историчари, но и за правници, историчари на уметноста, етнологи, архивисти и специјалисти од други области, но и за студентите по *Историја* и *историја* со архивистика.

---

³ Ibidem.

⁴ <http://www.ica.org/sites/default/files/Ethics-EN.pdf>

⁵ Code of Ethics, ICA Bulletin, No 47, (1997-1). Набрзо по неговото објавување од Меѓународниот архивски совет во 1997 година во наведениот број на ICA Bulletin, повеќето земји во регионот го објавија Етичкиот кодекс на архивистот во своите списанија или како одделно издание. Истата година во Хрватска се појави како посебно издание под наслов *Etički kodeks arhivista*, во издание на Хрватскиот државен архив во 600 примероци, а во 2004 г. и кај Mato Kukuljica, *Zaštita i restauracija filmskog gradiva*, Zagreb, 2004, 295-298. Во Словенија беше објавен во сп. Arhivi, XX, 1997 14-16. Списанието Arhivska praksa, кое излегува во Тузла го објави под наслов *Etički kodeks* во бр. 1 од 1998 г. Во Бугарија Стефка Петкова, го објави под наслов *Етичкиот кодекс на архивистите* во сп. Архивен преглед, бр. 1-2, 2006, 66-79 итн.

Прилог:
Етичкиот кодекс

Вовед

A. Етичкиот кодекс има улога да постави високи стандарди на однесување во архивистичката професија.

Пожелно е да ги запознае новите членови - архивисти со тие стандарди, а истовремено да ги потсети искусните архивисти на нивните професионални одговорности и да предизвика доверба во оваа професија.

B. Поимот *архивисти* во овој кодекс е употребен со намера да ги опфати сите оние кои се занимаваат со контрола, управување, чување, заштита, превентива на архивската граѓа.

C. Пожелно е да се влијае на службените институции и архивските служби да ги прифатат директивите и прописите од имплементацијата на овој кодекс.

D. Целта на овој кодекс е да обезбеди етичка рамка како упатство за архивистите а не специфични решенија за одредени проблеми.

E. Основните начела се придружени со коментари (забелешки); основните начела и коментарите (забелешките) заедно го сочинуваат Етичкиот кодекс.

F. Примената на кодексот зависи од подготвеноста и волјата на архивските институции и професионалните здруженија да го имплементираат. Ова можеби ќе земе форма на едукативен обид и утврдување на механизам за обезбедување на упатство во случај на сомневање, истражување на неетичко однесување и доколку се проценат такви ситуации тогаш да се применат соодветни санкции.

1. Архивистите го чуваат интегритетот на архивската граѓа и на тој начин гарантираат дека таа ќе остане трајно и сигурно сведоштво на минатото.

Примарна задача на архивистите е да го обезбедат интегритетот на документите кои им се доверени на заштита и чување. Во текот на вршењето на таа должност тие мора да се грижат за легитимните, иако понекогаш меѓусебно спротивставени, права и интереси на работодавците, сопствениците, личностите кои се споменуваат во документите како и корисниците во минатото, сегашноста и во иднината. Објективноста и непристрасноста на архивистите се мерки за нивната професионалност. Тие мора да се спротивстават на секаков притисок чија цел е манипулација со документот, прикривањето и искривувањето на фактите од тој документ.

2. Архивистите ја вреднуваат, одбираат и чуваат архивската граѓа во нејзиниот историски, правен и административен контекст, со почитување на принципите на провиниенција, со што овозможуваат да се зачуваат и јасно воочат изворните односи меѓу документите.

Архивистите работат според општоприфатените принципи и практика. Архивистите мораат да ги вршат своите задачи и функции во зависност од архивистичките принципи кога се работи за: создавањето, управувањето и располагањето со регистратурска и архивска граѓа, вклучувајќи ги тука и електронските и мултимедијските записи, потоа одбирањето и превземањето на документите заради нивното конечно сместување во архивите, како и безбедноста, чувањето и заштитата на граѓата, средување, опис, публикување и достапност на самите документи. Архивистите мораат да ги вреднуваат документите без никаква пристрасност, потпирајќи се на темелното познавање на административните потреби на своите установи и имајќи ја во предвид политиката на прием на архивската граѓа во самите установи. Тие треба да ги средуваат и опишуваат документите, кои се одбрани за чување во зависност од архивистичките принципи (особено по принципот на провиниенција и принципот на првобитниот ред) и општоприфатените стандарди. Архивистите треба да ја превземаат архивската граѓа во сооднос со целите и можностите на своите установи. Не смеат да бараат или да прифаќаат превземање на граѓа во случај кога тоа би можело да го загрози интегритетот или безбедноста; треба меѓусебно да соработуваат за да се обезбеди најсоодветна заштита и сместување на документот. Соработката меѓу архивистите треба да продолжи и при повторното враќање на однесената (преместената) архивска граѓа.

3. Архивистите треба да ја зачуваат автентичноста на документите во текот на архивската обработка, заштитата и користењето.

Архивистите мораат да ја обезбедат архивската вредност на документите, вклучувајќи ги тука и електронските и мултимедијалните записи, истата да не биде намалена во текот на архивското работење при одбирањето, средувањето и пописот, заштитата и користењето. Секое одбирање се спроведува според внимателно утврдени постапки и критериуми. Замената на оригиналот со други облици треба да се врши според правни, вистинити и информативни вредности на документите. До колку има времено отстранување на документи од фасциклата, треба да му се соопшти на корисникот, дека нивното користење е подложено на ограничувања.

4. Архивистите треба да обезбедат континуирана достапност и објаснување на документите.

Архивистите ги одбираат документите за трајно чување или за уништување првенствено за да го зачуваат значајното сведоштво за работењето на одредени личности или установи, кои ги создале или собрале истите документи, истовремено водејќи сметка за промените на интересите на истражувачите. Архивистите мораат да бидат свесни дека со превземањето на документите со сомнително потекло, колку и да се тие интересни, може да се направи незаконска трговија. Архивистите треба да соработуваат со своите колеги и службите кои се надлежни за следење и фаќање на личности осомничени за кражба на архивска граѓа.

5. Архивистите се одговорни за своите активности при обработката на архивската граѓа и можат да го оправдаат начинот на нивното работење.

Архивистите треба да се залагаат за правилна примена на канцелариското работење низ животниот циклус на документите и да соработуваат со создавачите на регистратурската граѓа при употребата на нови облици и практики за воведување нови информациски технологии. Тие не треба да се грижат само за собирање на постоечки документи, туку да обезбедат, во веќе постоечките информациски и архивски системи, од самиот почеток да се вградат соодветни постапки кои ќе овозможат вредните документи да бидат зачувани. Архивистите кои преговараат со овластените служби или со сопствениците за предавање на документите, треба да донесат взаемна одлука врз основа на целосно почитување на следните елементи: овластување за предавање, подарување или откуп; финансиски договор и интереси; планот за седување и обработка; авторски договор и услови на користење. Архивистите треба трајно да ги чуваат документите кои се однесуваат на превземањето, чувањето и целокупната остварена архивска работа за архивската граѓа.

6. Архивистите треба да промовираат најширока можна достапност на архивската граѓа и да обезбедат еднаква услуга за сите корисници

Архивистите треба да изработуваат соодветни општи и посебни информативни средства за целокупната архивска граѓа што се чува. Тие треба без никаква пристрасност да ги нудат своите совети и да ги користат сите расположливи средства со што на сите би им се обезбедила еднаква услуга. Архивистите треба да настојуваат да помагаат, љубезно да одговараат на сите разумни прашања кои се однесуваат на архивската граѓа што се чува и да го поттикнуваат нејзиното користење во најголем степен, во зависност од политиката на самата установа, заштитата на архивската граѓа, законските одредби, правата на поединците како договорите со дарителите на граѓата. Потенцијалните корисници треба да

се известат за постоечките ограничувања при користењето на архивската граѓа и праведно да се применуваат. Архивистите треба да ги сузбијат неразумните ограничувања за пристапот и користењето на архивската граѓа; меѓутоа, мораат да предложат или да ги прифатат јасно утврдените привремени ограничувања за користење како услов за превземање на архивската граѓа. Тие треба строго да се придржуваат и непристрасно да ги применуваат сите договори постигнати во моментот на превземање на архивската граѓа, но, во интерес на либерализацијата на пристапот тие би морале повторно да ги утврдат условите на договорот ако настанала евентуална промена на околностите.

7. Архивистите треба да го почитуваат правото на пристап на архивската граѓа и правото на приватност и да постануваат според релевантното законодавство.

Архивистите треба да ја заштитат приватноста на правните и физичките лица, како и државната безбедност, без уништување на информациите, особено кога се работи за електронските записи каде промените и бришењето на податоци се вообичаена пракса. Архивистите мораат да ја почитуваат приватноста на личностите кои ги создаваат документите или на личностите за кои се однесуваат документите, особено кога тие личности немаат влијание на одлуките за користење и располагање со документите.

8. Архивистите ја користат довербата што им е дадена за општ интерес и ја избегнуваат злоупотребувата на својата положба за неоправдано (нечесно) стекнување на сопствени или било чии придобивки.

Архивистите треба да се воздржат од сите активности кои би можеле да го загорзат нивниот професионален интегритет, објективност и непристрасност. Не смеат од својата работа да извлекуваат финансиски или друг вид на личен интерес кој би бил штетен за установата, корисниците и колегите. Архивистите не смеат за себе да ги собираат оригиналните документи или да учествуваат во било каква трговија со документите. Треба да избегнуваат дејности кои во јавноста би можеле да предизвикаат впечаток од судир на интереси. Архивистите можат да ја користат архивската граѓа од својата установа за лични истражувања и објавувања, но, само во случај кога работата се одвива под исти околности под кои работат и останатите корисници на архивската граѓа. Тие не смеат да откриваат ниту да користат информации до кои дошле при работата со архивската граѓа со ограничен пристап. Архивистите не смеат да дозволат нивниот личен интерес за истражување или објавување да дојде во судир со професионалните или административните обврски поради кои и се вработени. При користењето на архивска граѓа од својата

установа, архивистите не смеат да го употребуваат сопственото сознание за необјавените резултати од поедини истражувачи без претходно да ги информираат за својата намера да се послужат со истите. Архивистите можат да ги искажат своите оценки и мислења за работата на другите од својата област, вклучувајќи ги тука и трудовите кои се создале врз основа на документите кои се чуваат во нивните институции. Архивистите не смеат да дозволат никому кој не е од нивната струка да се меша во нивните работи и обврски.

9. Архивистите мораат да настојуваат да достигнат највисоко професионално ниво со систематично и постојано обновување на знаењето од областа на архивистиката и преку размената на резултатите од своите истражувања и искуства.

Архивистите треба да настојуваат да го развиваат своето стручно знаење и да се оспособуваат, воедно и да допринесуваат за напредок на архивистиката и да обезбедат оспособен кадар кој компетентно ќе ги исполнува своите задачи.

10. Архивистите треба да ја унапредуваат заштитата и користењето на светската архивска ризница преку соработка со припадници од истата или друга професија.

Архивистите треба да настојуваат за подобрување на соработката да одбегнуваат недоразбирања со колегите, да ги решаваат проблемите преку почитување на архивските стандарди и професионалната етика. Архивистите треба да соработуваат со претставниците од сродните струки во духот на меѓусебното почитување и разбирање.